ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ELEANOR SHARPSTON
της 7ης Ιουνίου 2006 [1]

1. Με αυτή την αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, ζητείται να ερμηνεύσει το Δικαστήριο διατάξεις περί ανακτήσεως των επιστροφών που καταβλήθηκαν για τη στήριξη εξαγωγών γαλακτοκομικών προϊόντων εκτός της Κοινότητας [2], όταν στη συνέχεια τα προϊόντα αυτά επανεξήχθησαν σε άλλη χώρα προορισμού. Το ζήτημα τέθηκε για τον λόγο ότι προϊόντα που εξήχθησαν στις Ηνωμένες Πολιτείες στη συνέχεια επανεξήχθησαν στον Καναδά. Οι απ' ευθείας εξαγωγές από την Κοινότητα προς τον Καναδά θα είχαν ως συνέπεια την εφαρμογή μικρότερου συντελεστή της επιστροφής από εκείνον που ίσχυε για τις εξαγωγές προς τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Το σχετικό κοινοτικό δίκαιο

Το πλαίσιο των επιστροφών λόγω εξαγωγής γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων

2. Ειδικά, το College van Beroep voor het bedrijfsleven (Κάτω Χώρες) ερωτά αν μια επιστροφή, άπαξ έχει οριστικοποιηθεί, μπορεί να θεωρηθεί «αχρεωστήτως καταβληθείσα» μόνο σε περίπτωση καταχρήσεως από την πλευρά του εξαγωγέα ή, αν όχι, υπό ποιες συνθήκες μπορεί να θεωρηθεί κάτι τέτοιο. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί καθοδήγηση και όσον αφορά τις προϋποθέσεις για να καθοριστεί αν μια «παρατυπία» είναι διαρκής ή επαναλαμβανόμενη υπό την έννοια των εφαρμοστέων κανόνων.

3. Κατά τον χρόνο των σχετικών συναλλαγών, η γενική διάταξη για τη χορήγηση διαφοροποιημένων επιστροφών λόγω εξαγωγής γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων ήταν το άρθρο 17 του κανονισμού

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 — Οι επιστροφές λόγω εξαγωγής μπορεί να είναι δύο ειδών: «διαφοροποιημένες» ή «μη διαφοροποιημένες». Η παρούσα υπόθεση αφορά διαφοροποιημένες επιστροφές. Η σημασία της διακρίσεως εξετάζεται διά βραχέων στο σημείο 35 των προτάσεών μου.

(ΕΟΚ) 804/68 [3], ο οποίος ρύθμιζε την αγορά των πιο πάνω προϊόντων.

4. Ο κανονισμός (ΕΟΚ) 876/68 [4] περιείχε τους κανόνες που καθόριζαν τις λεπτομέρειες σχετικά με τη χορήγηση επιστροφών λόγω εξαγωγής γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων.

5. Το άρθρο 4 του κανονισμού 876/68 προέβλεπε τη διαφοροποίηση των επιστροφών αναλόγως του προορισμού των προϊόντων, όταν το απαιτούσαν οι συνθήκες της αγοράς.

6. Το άρθρο 6 όριζε:

«1. Η επιστροφή καταβάλλεται όταν προσκομισθεί η απόδειξη ότι τα προϊόντα:

— έχουν εξαχθεί εκτός της Κοινότητος και

— είναι κοινοτικής καταγωγής [...].

2. Σε περίπτωση εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 4, η επιστροφή καταβάλλεται σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται στην παράγραφο 1, υπό την προϋπόθεση ότι θα προσκομισθεί η απόδειξη ότι το προϊόν έχει φθάσει στον προορισμό, για τον οποίο έχει καθορισθεί η επιστροφή.

[...]»

Επιστροφή λόγω εξαγωγής τυριού pecorino

7. Δεν αμφισβητείται ότι κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα οι επιστροφές λόγω εξαγωγής τυριού pecorino είχαν συντελεστές εκ συστήματος υψηλότερους για τις εξαγωγές προς τις Ηνωμένες Πολιτείες απ' ό,τι για τις εξαγωγές προς τον Καναδά.

3 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1968, περί κοινής οργανώσεως αγοράς στον τομέα του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/003, σ. 82). Την 1η Ιανουαρίου 2000, ο κανονισμός 804/68 καταργήθηκε με τον έχοντα τον ίδιο τίτλο κανονισμό (ΕΚ) 1255/1999 του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1999 (ΕΕ L 160, σ. 48).

4 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1968, περί καθορισμού στον τομέα του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων των γενικών κανόνων για τη χορήγηση επιστροφών κατά την εξαγωγή και των κριτηρίων καθορισμού τους (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/003, σ. 105). Ο κανονισμός αυτός καταργήθηκε την 1η Ιανουαρίου 1995 με τον κανονισμό (ΕΚ) 3290/94 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 1994, σχετικά με τις προσαρμογές και τα μεταβατικά μέτρα στον τομέα της γεωργίας που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των συμφωνιών οι οποίες έχουν συναφθεί στο πλαίσιο των πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων του Γύρου της Ουρουγουάης (ΕΕ 1994, L 349, σ. 105).

Λεπτομερείς κανόνες για τις επιστροφές λόγω εξαγωγής

Κανόνες που είχαν εφαρμογή κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα

8. Κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, ο κανονισμός (ΕΟΚ) 3665/87 [5] ρύθμιζε τα της εφαρμογής γενικά του συστήματος των επιστροφών λόγω εξαγωγής, περιλαμβανομένων των επιστροφών λόγω εξαγωγής γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων. Σε ορισμένες από τις αιτιολογικές του σκέψεις τονιζόταν η σημασία του να εξασφαλιστεί ότι πράγματι έφθασαν στην αγορά της δηλωθείσας τρίτης χώρας προορισμού τα προϊόντα των οποίων η εξαγωγή υποστηρίζεται με τις επιστροφές αυτές [6].

9. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, όριζε:

«Με την επιφύλαξη των διατάξεων των άρθρων 5 και 16, η πληρωμή της επιστροφής εξαρτάται από την προσκόμιση της απόδειξης ότι τα προϊόντα για τα οποία έγινε αποδεκτή η διασάφηση εξαγωγής εγκατέλειψαν ως έχουν το τελωνειακό έδαφος της Κοινότητας το αργότερο σε προθεσμία 60 ημερών από την αποδοχή αυτή.»

10. Το άρθρο 5 όριζε:

«1. Η καταβολή της διαφοροποιημένης ή μη διαφοροποιημένης επιστροφής εξαρτάται όχι μόνο από το αν το προϊόν έχει εγκαταλείψει το τελωνειακό έδαφος της Κοινότητας, αλλά επίσης, εκτός αν έχει χαθεί κατά τη μεταφορά λόγω ανωτέρας βίας, από το αν έχει εισαχθεί σε τρίτη χώρα και, κατά περίπτωση, σε δεδομένη τρίτη χώρα μέσα στους δώδεκα μήνες που έπονται της ημερομηνίας αποδοχής της διασάφησης εξαγωγής:

α) όταν υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες ως προς τον πραγματικό προορισμό του προϊόντος:

[...]

Ωστόσο, μπορούν να παραχωρηθούν συμπληρωματικές προθεσμίες [...].

Οι διατάξεις του άρθρου 17, παράγραφος 3, και του άρθρου 18 εφαρμόζονται στις περιπτώσεις που αναφέρονται στο πρώτο εδάφιο.

5 — Κανονισμός της Επιτροπής, της 27ης Νοεμβρίου 1987, για κοινές λεπτομέρειες εφαρμογής του καθεστώτος των επιστροφών κατά την εξαγωγή για τα γεωργικά προϊόντα (ΕΕ L 351, σ. 1). Στον κατάλληλο χρόνο, αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΚ) 800/1999 της Επιτροπής, της 15ης Απριλίου 1999 (ΕΕ L 102, σ. 11), ο οποίος είχε εφαρμογή από την 1η Ιουλίου 1999.

6 — Βλ., ειδικότερα, την τέταρτη, τη δέκατη τρίτη και την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη.

Εξάλλου, οι αρμόδιες υπηρεσίες των κρατών μελών μπορούν να ζητήσουν συμπληρωματικές αποδείξεις που καταδεικνύουν, προς ικανοποίηση των αρμοδίων αρχών, ότι το προϊόν έχει πράγματι διατεθεί ως έχει στην αγορά της τρίτης χώρας εισαγωγής.

2. [...]

Η Επιτροπή, όταν υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες ως προς τον πραγματικό προορισμό των προϊόντων, μπορεί να ζητήσει από τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν τις διατάξεις της παραγράφου 1.

[...]»

11. Τα άρθρα 16 έως 21 του κανονισμού 3665/87 έθεταν ειδικούς λεπτομερείς κανόνες σχετικά με τις διαφοροποιημένες επιστροφές λόγω εξαγωγής.

12. Το άρθρο 16 εξαρτούσε την καταβολή των επιστροφών αυτών από πρόσθετες προϋποθέσεις, τις οποίες έθεταν τα άρθρα 17 και 18.

13. Το άρθρο 17, παράγραφος 1, όριζε:

«Το προϊόν πρέπει να έχει εισαχθεί ως έχει στην τρίτη χώρα ή σε μία από τις τρίτες χώρες για την οποία προβλέπεται η επιστροφή, μέσα στους δώδεκα μήνες που έπονται της ημερομηνίας αποδοχής της διασάφησης εξαγωγής [...].»

14. Το άρθρο 17, παράγραφος 3, όριζε:

«Το προϊόν θεωρείται ότι έχει εισαχθεί όταν διεκπεραιωθούν οι τελωνειακές διατυπώσεις για τη θέση του προς κατανάλωση στ[ην] τρίτ[η] χώρ[α].»

15. Το άρθρο 18 προέβαινε σε περιοριστική απαρίθμηση των εγγράφων που οι εξαγωγείς ήσαν υποχρεωμένοι να προσκομίσουν για να αποδείξουν ότι τηρήθηκαν οι τελωνειακές διατυπώσεις για τη θέση του προϊόντος σε κατανάλωση [7]. Στα έγγραφα αυτά περιλαμβανόταν αντίγραφο του εγγράφου μεταφοράς.

7 — Το άρθρο 18 τροποποιήθηκε σε διάφορες περιπτώσεις κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, οι τροποποιήσεις αυτές δεν έχουν σημασία στην παρούσα υπόθεση.

16. Το άρθρο 19 επέτρεπε στα κράτη μέλη να απαλλάξουν τον εξαγωγέα από την υποχρέωση προσκομίσεως των αποδεικτικών εγγράφων που προβλέπονταν στο άρθρο 18, πλην του εγγράφου μεταφοράς, μέχρι ένα ανώτατο όριο της επιστροφής «στην περίπτωση εργασίας που παρουσιάζει επαρκείς εγγυήσεις όσον αφορά την άφιξη στον προορισμό των προϊόντων» [8].

17. Τα άρθρα 22 και 23 όριζαν, κατά το μέρος που ασκεί επιρροή, τα εξής:

«*Άρθρο 22*

1. Κατόπιν αιτήσεως του εξαγωγέα, τα κράτη μέλη προκαταβάλλουν ολόκληρο ή μέρος του ποσού της επιστροφής, αφού γίνει αποδεκτή η διασάφηση εξαγωγής, υπό τον όρο ότι συστήνεται εγγύηση της οποίας το ποσό είναι ίσο με το ποσό της προκαταβολής αυτής προσαυξημένο κατά 15 %.

Τα κράτη μέλη μπορούν να προσδιορίζουν τους όρους υπό τους οποίους είναι δυνατό να ζητηθεί η προκαταβολή μέρους της επιστροφής.

2. Το ποσό της προκαταβολής υπολογίζεται λαμβανομένου υπόψη του ποσοστού της επιστροφής που εφαρμόζεται για τον δηλωθέντα προορισμό [...] [9].

Άρθρο 23

1. Όταν το προκαταβαλλόμενο ποσό είναι ανώτερο από το ποσό που οφείλεται πραγματικά για την εξαγωγή ή για ισοδύναμη εξαγωγή, ο εξαγωγέας αποδίδει τη διαφορά μεταξύ αυτών των δύο ποσών προσαυξημένη κατά 15 %.

[...]»

Μεταγενέστερη τροποποίηση

18. Λίγο μετά την τελευταία εξαγωγή που είναι επίμαχη στην παρούσα υπόθεση, ο κανονισμός (ΕΚ) 2945/94 [10] τροποποίησε το άρθρο 11 [11] του κανονισμού 3665/87. Στην πρώτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού

8 — Τροποποιήσεις του άρθρου 19 έλαβαν χώρα στα μέσα του 1993. Και οι τροποποιήσεις αυτές δεν έχουν σημασία στην παρούσα υπόθεση.

9 — Τροποποιήσεις, που δεν έχουν σημασία στην παρούσα υπόθεση, έγιναν στα μέσα του 1993 και όσον αφορά το άρθρο 22.

10 — Κανονισμός της Επιτροπής, της 2ας Δεκεμβρίου 1994, για τροποποίηση του κανονισμού 3665/87 (ΕΕ L 310, σ. 57).

11 — Το αρχικό κείμενο του άρθρου 11 όριζε απλώς: «Η επιστροφή μπορεί να μη χορηγηθεί όταν το ποσό της, ανά αίτηση που καλύπτει μία ή περισσότερες διασαφήσεις εξαγωγής, είναι κατώτερο ή ίσο με 25 ECU».

2945/94, εκτίθεται ότι υπό το φως της πείρας που αποκτήθηκε πρέπει να γίνει πιο έντονη η καταπολέμηση των ατασθαλιών, και ιδίως της απάτης, που επιβαρύνουν τον κοινοτικό προϋπολογισμό και πρέπει να οριστεί ότι θα ανακτώνται τα αχρεωστήτως καταβληθέντα. Στην πέμπτη αιτιολογική σκέψη εκτίθεται ότι η πείρα που αποκτήθηκε και οι ατασθαλίες, και ιδίως η απάτη, που διαπιστώθηκαν στο πλαίσιο αυτό δείχνουν ότι το πιο πάνω μέτρο είναι αναγκαίο και κατάλληλο και ότι θα έχει το ενδεδειγμένο αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Μετά, ο κανονισμός 2945/94 αντικατέστησε το άρθρο 11 του κανονισμού 3665/87 ως εξής:

«1. Όταν διαπιστωθεί ότι, για τη χορήγηση επιστροφής κατά την εξαγωγή, ένας εξαγωγέας έχει ζητήσει επιστροφή μεγαλύτερη από την οφειλόμενη, η οφειλόμενη επιστροφή για τις σχετικές εξαγωγές, θα αντιστοιχεί στην επιστροφή που εφαρμόζεται για το προϊόν που εξήχθη πράγματι, μειωμένη κατά ποσό που αντιστοιχεί:

α) στο ήμισυ της διαφοράς μεταξύ της ζητηθείσας επιστροφής και της επιστροφής που εφαρμόζεται στο πραγματικώς εξαχθέν προϊόν·

β) στο διπλάσιο της διαφοράς μεταξύ της ζητηθείσας επιστροφής και της επιστροφής που εφαρμόζεται, εφόσον ο εξαγωγέας παρέσχε εκ προθέσεως ψευδή στοιχεία.

[...]

3. [...] σε περίπτωση αχρεωστήτως καταβληθείσας επιστροφής, ο δικαιούχος υποχρεούται να αποδώσει τα αχρεωστήτως εισπραχθέντα ποσά —στα οποία περιλαμβάνεται η κύρωση που προβλέπεται σύμφωνα με την παράγραφο 1, πρώτο εδάφιο— τα οποία προσαυξάνονται με τόκους που υπολογίζονται ανάλογα με το χρονικό διάστημα μεταξύ της καταβολής και της απόδοσης του ποσού. Ωστόσο,

— εάν η επιστροφή του ποσού καλύπτεται από εγγύηση η οποία δεν έχει ακόμα ελευθερωθεί, η κατά[πτω]ση της εγγύησης αυτής σύμφωνα με το άρθρο 23, παράγραφος 1, ή το άρθρο 33, παράγραφος 1, ισοδυναμεί με την ανάκτηση των οφειλομένων ποσών,

— εάν η εγγύηση ελευθερώθηκε, ο δικαιούχος καταβάλλει το ποσό της εγγύησης που θα είχε καταπέσει προσαυξημένο με τόκους που υπολογίζονται από την ημέρα αποδέσμευσης της εγγύησης μέχρι την ημέρα πληρωμής.

[...]»

19. Η τροποποίηση αυτή τέθηκε σε ισχύ την 1η Απριλίου 1995.

Οικονομικές ατασθαλίες

20. Ο κανονισμός (ΕΟΚ) 729/70 [12] αφορούσε γενικά τη χρηματοδότηση της κοινής γεωργικής πολιτικής. Το άρθρο του 1, παράγραφος 2, όριζε ότι το τμήμα Εγγυήσεων του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (στο εξής: ΕΓΤΠΕ) θα χρηματοδοτεί τις επιστροφές λόγω εξαγωγής.

21. Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 729/70 επέβαλλε στα κράτη μέλη την ειδική υποχρέωση να εξασφαλίζουν ότι έγιναν και ότι είναι νομότυπες οι πράξεις που χρηματοδοτούνται από το ΕΓΤΠΕ, να προλαμβάνουν και να διώκουν τις ατασθαλίες και να ανακτούν τα ποσά που απωλέσθηκαν λόγω ατασθαλιών ή αμελειών.

22. Στη συνέχεια, ο κανονισμός (ΕΚ, Ευρατόμ) 2988/95 [13] καθιέρωσε ειδικούς μηχανισμούς, σε κοινοτικό επίπεδο, για την αντιμετώπιση των «παρατυπιών».

23. Το άρθρο 1 ορίζει:

«1. Για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θεσπίζονται γενικοί κανόνες σχετικά με ομοιογενείς ελέγχους, καθώς και με διοικητικά μέτρα και κυρώσεις για τις παρατυπίες βάσει του κοινοτικού δικαίου.

2. Παρατυπία συνιστά κάθε παράβαση διάταξης του κοινοτικού δικαίου που προκύπτει από πράξη ή παράλειψη ενός οικονομικού φορέα, με πραγματικό ή ενδεχόμενο αποτέλεσμα να ζημιωθεί ο γενικός προϋπολογισμός των Κοινοτήτων ή προϋπολογισμός διαχειριζόμενος από τις Κοινότητες, είτε με τη μείωση ή ματαίωση εσόδων που προέρχονται από ίδιους πόρους που εισπράττονται απευθείας για λογαριασμό της Κοινότητας, είτε με αδικαιολόγητη δαπάνη.»

24. Το άρθρο 3 ορίζει:

«1. Η προθεσμία παραγραφής της δίωξης είναι τετραετής από τη διάπραξη της παρατυπίας που ορίζεται στο άρθρο 1, παράγραφος 1. Ωστόσο, οι τομεακοί κανόνες μπορούν να προβλέπουν μικρότερη προθεσμία, η οποία δεν μπορεί να είναι μικρότερη των τριών ετών.

12 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 21ης Απριλίου 1970, περί χρηματοδοτήσεως της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΕΕ ειδ. εκδ. 03/005, σ. 93). Την 1η Ιανουαρίου 2000 ο κανονισμός 729/70 καταργήθηκε από τον έχοντα τον ίδιο τίτλο κανονισμό (ΕΚ) 1258/1999 του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1999 (ΕΕ L 160, σ. 103).

13 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1995, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ L 312, σ. 1).

Για τις διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες παρατυπίες, η παραγραφή τρέχει από την ημέρα που έπαυσε η παρατυπία. [...]

Η παραγραφή της δίωξης διακόπτεται από κάθε πράξη που φέρεται εις γνώσιν του ενδιαφερόμενου, προέρχεται από την αρμόδια αρχή και αποσκοπεί στη διερεύνηση ή τη δίωξη της παρατυπίας. Η προθεσμία παραγραφής αρχίζει και πάλι να τρέχει μετά από κάθε διακοπή της.

Εντούτοις, η παραγραφή επέρχεται το αργότερο κατά τη λήξη χρονικού διαστήματος ίσου τουλάχιστον του διπλασίου της προθεσμίας παραγραφής, εφόσον η αρμόδια αρχή δεν έχει επιβάλει κάποια κύρωση [...].

[...]

3. Τα κράτη μέλη διατηρούν την ευχέρεια εφαρμογής προθεσμίας μεγαλύτερης από την προβλεπόμενη [στην παράγραφο] 1 [...].»

25. Το άρθρο 4 ορίζει:

«1. Κάθε παρατυπία συνεπάγεται, κατά γενικό κανόνα, την αφαίρεση του αδικαιολογήτως αποκτηθέντος οφέλους:

— με την υποχρέωση [...] επιστροφής των αδικαιολογήτως εισπραχθέντων ποσών,

— [...]

2. Η εφαρμογή των μέτρων της παραγράφου 1 περιορίζεται στην αφαίρεση του εξασφαλισθέντος οφέλους προσαυξημένου, εφόσον προβλέπεται, με τόκους που δύνανται να καθοριστούν κατ' αποκοπήν.

3. Οι πράξεις οι οποίες αποδεδειγμένως αποσκοπούν στην εξασφάλιση οφέλους αντίθετου προς τους στόχους των εκάστοτε εφαρμοστέων διατάξεων του κοινοτικού δικαίου, με την τεχνητή δημιουργία των προϋποθέσεων κτήσης αυτού του οφέλους, έχουν ως συνέπεια [...] την αφαίρεση του οφέλους.

4. Τα μέτρα του παρόντος άρθρου δεν θεωρούνται κυρώσεις.»

Τα πραγματικά περιστατικά και η διαδικασία ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου

26. Η Vonk Dairy Products (στο εξής: Vonk) είναι εταιρία που εδρεύει στις Κάτω Χώρες. Μεταξύ του 1988 και του 1994, η Vonk εξήγε κάθε χρόνο περί τις 300 παρτίδες τυριού pecorino στις Ηνωμένες Πολιτείες.

27. Η Algemene Inspectiedienst (Γενική Επιθεώρηση του Υπουργείου Γεωργίας, Φυσικού Περιβάλλοντος και Ποιότητας των Τροφίμων, στο εξής: AID) διενήργησε έρευνα σχετικά με τις δραστηριότητες της Vonk. Από την έρευνα αυτή συνήγαγε ότι μεταξύ του 1988 και του 1994 η Vonk εξήγαγε στις Ηνωμένες Πολιτείες 75 παρτίδες[14] τυριού οι οποίες στη συνέχεια επανεξήχθησαν στον Καναδά.

28. Η απόφαση περί παραπομπής παραθέτει αποσπάσματα από την έκθεση της AID της 5ης Μαρτίου 1997 προς το υπουργείο στο οποίο υπάγεται. Στα αποσπάσματα αυτά, εκτίθενται μεταξύ άλλων τα εξής:

«Τα US Customs (αμερικανικά τελωνεία) της Νέας Υόρκης διεξήγαγαν, κατόπιν αιτήσεως της Algemene Inspectiedienst, έρευνα σχετικά με την εταιρία Orlando Food Corporation [...], New Jersey, η οποία είναι ένας από τους παραλήπτες του ιταλικού τυριού της Vonk Dairy Products BV. [...] Κατόπιν της έρευνας αυτής που διεξήγαγαν τα US Customs, ο Officier van Justitie [εισαγγελέας πλημμελειοδικών] του Roermond παρήγγειλε, στις 5 Ιουλίου 1996, τη διενέργεια προανακρίσεως [...] σχετικά με τη Vonk Dairy Products BV [...].

[...]

Από την έρευνα προέκυψε ότι η Vonk Dairy Products BV, από το 1988 μέχρι το 1994, εξήγαγε 75 εμπορευματοκιβώτια ιταλικού τυριού προς την εδρεύουσα στις ΗΠΑ εταιρία Orlando Food Corporation και ότι στη συνέχεια το ίδιο ιταλικό τυρί διαμετακομίστηκε προς αγοραστές στον Καναδά, κυρίως δε προς την εταιρία National Cheese & Food Company [...], Ontario. Τα 75 αυτά εμπορευματοκιβώτια τυριού αντιπροσωπεύουν ποσότητα γύρω στο 1,47 εκατομμύρια χιλιόγραμμα τυριού. Για την ποσότητα αυτή, η Vonk Dairy Products BV ζήτησε, αναφέροντας ως προορισμό τις Ηνωμένες Πολιτείες, επιστροφή λόγω εξαγωγής και έλαβε περί τα 8,1 εκατομμύρια ολλανδικά φιορίνια (NLG) [περίπου 3 675 000 ευρώ].

Από την έρευνα προέκυψε ότι σχετικά με τις πιο πάνω εξαγωγές τυριού υπάρχει αλληλογραφία μεταξύ της Vonk Dairy Products BV και της National Cheese & Food Company.

Από την έρευνα προέκυψε ότι ο ρόλος της Vonk Dairy Products BV δεν περιοριζόταν στην εξαγωγή ιταλικού τυριού προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά ότι η Vonk Dairy Products BV ήταν ενήμερη για τη διαμετα-

14 — Η απόφαση περί παραπομπής, ενώ μιλά γενικά για 75 παρτίδες που επανεξήχθησαν μεταξύ του 1988 και του 1994, σε μία περίπτωση (στη σελίδα 5) εκθέτει ότι από την έρευνα των αμερικανικών τελωνείων προέκυψε ότι τότε επανεξήχθησαν περί τις 70 παρτίδες.

κόμιση προς τον Καναδά και είχε ανάμιξη στην πώληση του ιταλικού τυριού στον Καναδά.»

29. Οι επαγγελματικοί χώροι της Vonk ερευνήθηκαν τον Ιούλιο του 1997.

30. Τον Σεπτέμβριο του 1997, το Productschap Zuivel πληροφόρησε τη Vonk ότι έλαβε την έκθεση της AID και επισύναψε αντίγραφο της εκθέσεως αυτής.

31. Στο πλαίσιο της προανακρίσεως, η AID κατήρτισε (δεύτερη) έκθεση τον Αύγουστο του 2000. Η έκθεση αυτή ανέφερε ότι το σχετικό τυρί τέθηκε σε ελεύθερη κυκλοφορία στις Ηνωμένες Πολιτείες και καταβλήθηκαν εισαγωγικοί δασμοί στις αμερικανικές αρχές. Ωστόσο, στη συνέχεια οι παρτίδες επανεξήχθησαν στον Καναδά λίγο μετά την εισαγωγή τους — στις περισσότερες περιπτώσεις μετά από λίγες ημέρες, ενώ στις άλλες μετά από λίγες εβδομάδες [15].

32. Τον Απρίλιο του 2001, το Productschap ανακάλεσε την επιστροφή που είχε χορηγηθεί στη Vonk και αναζήτησε τη διαφορά μεταξύ των επιστροφών που ίσχυαν για τις Ηνωμένες Πολιτείες και εκείνων που ίσχυαν για τον Καναδά (περί τα 2,4 εκατομμύρια NLG — λίγο λιγότερα από 1,1 εκατομμύρια ευρώ) πλέον 15 %. Κατά συνέπεια, το Productschap αναζήτησε από τη Vonk το συνολικό ποσό των 2 795 841,72 NLG (περίπου 1,3 εκατομμυρίων ευρώ) λόγω των πιο πάνω συναλλαγών.

33. Τον Μάιο του 2001 η Vonk υπέβαλε διοικητική ένσταση κατά της αποφάσεως αυτής. Με νέα απόφασή του της 24ης Ιανουαρίου 2002, το Productschap κήρυξε αβάσιμη τη διοικητική ένσταση της Vonk.

34. Η Vonk άσκησε προσφυγή ενώπιον του College van Beroep voor het bedrijfsleven, το οποίο βάσει του άρθρου 234 ΕΚ έθεσε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει τα άρθρα 16 έως 18 του κανονισμού (ΕΟΚ) 3665/87, όπως είχαν εφαρμογή κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι, αν διαφοροποιημένες επιστροφές καταβληθούν οριστικώς μετά την αποδοχή των εγγράφων εισαγωγής, μόνο σε περίπτωση καταχρηστικής πρακτικής του εξαγωγέα είναι δυνατόν η αργότερα αποκαλυφθείσα επανεξαγωγή των εμπορευμάτων να έχει ως συνέπεια ότι αχρεωστήτως καταβλήθηκαν οι επιστροφές;

15 — Μάλιστα, προκύπτει ότι στην αρχή η Vonk ζητούσε και πετύχαινε να της επιστραφούν οι εισαγωγικοί δασμοί που είχαν καταβληθεί σχετικά με τις επανεξαγωγές. Μετά την 1η Ιανουαρίου 1989 η πρακτική αυτή δεν συνεχίστηκε.

2) Αν στο ερώτημα 1 πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση, ποια είναι τα κριτήρια για να καταστεί δυνατό να καθοριστεί πότε η επανεξαγωγή εμπορευμάτων πρέπει να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι αχρεωστήτως καταβλήθηκαν οι οριστικώς καταβληθείσες διαφοροποιημένες επιστροφές;

3) Ποια είναι τα κριτήρια για να καταστεί δυνατό να καθοριστεί αν πρόκειται για διαρκή ή επαναλαμβανόμενη παρατυπία υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) 2988/95; Ειδικότερα, [...] πρόκειται για διαρκή ή επαναλαμβανόμενη παρατυπία στην περίπτωση που η παρατυπία αφορά ένα σχετικά μικρό μέρος όλων των συναλλαγών σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και οι συναλλαγές σχετικά με τις οποίες διαπιστώθηκε παρατυπία αφορούν πάντοτε διαφορετικές παρτίδες;»

Τα προδικαστικά ερωτήματα

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

35. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές, από οικονομικής απόψεως, μεταξύ της διαφοροποιημένης και της μη διαφοροποιημένης επιστροφής. Όταν δεν γίνονται αποτελεσματικοί έλεγχοι και στην περίπτωση που τα μεταφορικά και λοιπά έξοδα μιας συναλλαγής είναι αρκούντως μικρά και η διαφορά μεταξύ των δύο συντελεστών της διαφοροποιημένης επιστροφής για δύο τρίτες χώρες είναι αρκούντως μεγάλη, ένας επιχειρηματίας μπορεί να κερδίσει χρήματα αν δηλώσει ότι τα αγαθά προορίζονται για εξαγωγή προς τη χώρα Α (για την οποία ισχύει υψηλός συντελεστής διαφοροποιημένης επιστροφής), αν τα εξαγάγει στη χώρα αυτή και αν στη συνέχεια τα επανεξαγάγει στη χώρα Β (για την οποία ισχύει χαμηλότερος συντελεστής διαφοροποιημένης επιστροφής). Ο επιχειρηματίας αποκτά ένα πρόσθετο κέρδος, πάνω από το φυσιολογικό εμπορικό κέρδος του, από την πώληση των αγαθών. Αντιστρόφως, η Κοινότητα, για να στηρίξει τη διάθεση του προϊόντος στη χώρα Β, πληρώνει περισσότερα από το ποσό που θεωρήθηκε αναγκαίο από τον κοινοτικό νομοθέτη, όπως τούτο αντικατοπτρίζεται από τον (χαμηλότερο) συντελεστή της επιστροφής ο οποίος καθορίστηκε για τη χώρα Β. Στην περίπτωση των μη διαφοροποιημένων επιστροφών, δεν υπάρχει ανάλογο οικονομικό κίνητρο για την κακή χρήση (και μάλιστα την καταστρατήγηση) του κοινοτικού συστήματος των επιστροφών λόγω εξαγωγής.

36. Η νομολογία του Δικαστηρίου αντικατοπτρίζει την οικονομική πραγματικότητα. Έτσι, στην απόφαση Eichsfelder Schlachtbetrieb [16], το Δικαστήριο έκρινε ότι «[τ]ο σύστημα των διαφοροποιημένων επιστροφών λόγω εξαγωγής έχει ως σκοπό να ανοίξει ή να διατηρήσει ανοικτές για τις κοινοτικές εξαγωγές τις αγορές των τρίτων χωρών, η δε διαφοροποίηση της επιστροφής οφείλεται ακριβώς στην επιθυμία να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε αγοράς εισαγωγής, στην οποία

16 — Απόφαση της 21ης Ιουλίου 2005, C-515/03 (Συλλογή 2005, σ. I-7355).

η Κοινότητα θέλει να διαδραματίσει κάποιο ρόλο» [17]. Πάνω σε αυτή τη βάση έκρινε και ότι «[ο] λόγος υπάρξεως του συστήματος διαφοροποιημένων επιστροφών δεν θα λαμβανόταν υπόψη αν, για την καταβολή της επιστροφής με υψηλότερο συντελεστή, αρκούσε να έχει απλώς εκφορτωθεί το εμπόρευμα» [18].

37. Τόσο οι αιτιολογικές σκέψεις όσο και οι ουσιαστικού δικαίου διατάξεις του κανονισμού 3665/87 καθιστούν και αυτές σαφές ότι ο κοινοτικός νομοθέτης είχε επίγνωση της δυνατότητας κακής εφαρμογής του συστήματος των επιστροφών λόγω εξαγωγής. Μέχρι το χρονικό σημείο στο οποίο καταβάλλεται πλήρως η επιστροφή, οι ουσιαστικού δικαίου διατάξεις του κανονισμού αυτού σκοπό έχουν να εξασφαλίσουν ότι τα αγαθά όντως τέθηκαν στο εμπόριο στη δηλωθείσα τρίτη χώρα προορισμού. Έτσι, το άρθρο 5, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού 3665/87 τονίζει ότι «οι αρμόδιες υπηρεσίες των κρατών μελών μπορούν να ζητήσουν συμπληρωματικές αποδείξεις που καταδεικνύουν, προς ικανοποίηση των αρμοδίων αρχών, ότι το προϊόν έχει *πράγματι διατεθεί* ως έχει *στην αγορά* της τρίτης χώρας εισαγωγής» (η έμφαση δική μου). Το άρθρο 22 (υπολογισμός της καταβλητέας προκαταβολής) ομιλεί περί «του ποσοστού της επιστροφής που εφαρμόζεται για τον δηλωθέντα προορισμό». Το άρθρο 23 θέτει ως προϋπόθεση για την ανάκτηση της προκαταβολής μιας επιστροφής λόγω εξαγωγής το ότι «το προκαταβληθέν ποσό είναι ανώτερο από το ποσό που *οφείλεται πραγματικά για την εξαγωγή*» (η έμφαση δική μου).

38. Κατά συνέπεια, η καταβολή διαφοροποιημένης επιστροφής εξαρτάται από την απόδειξη ότι το προϊόν τέθηκε σε ελεύθερη κυκλοφορία στη δηλωθείσα τρίτη χώρα προορισμού [19]. Για την περίπτωση που τα βασικά έγγραφα που αναφέρει το άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού 3665/87 δεν είναι διαθέσιμα *ή θεωρούνται ανεπαρκή*, το άρθρο 18, παράγραφος 2, προβαίνει σε περιοριστική απαρίθμηση των άλλων εγγράφων που αποδεικνύουν την τήρηση των διατυπώσεων για τη θέση σε κατανάλωση. Είναι σημαντικό ότι δύο από αυτές τις εναλλακτικές δυνατότητες [20] περιλαμβάνουν ειδικά την πιστοποίηση ότι, εξ όσων γνωρίζει η βεβαιώνουσα αρχή, το σχετικό προϊόν στη συνέχεια δεν φορτώθηκε για επανεξαγωγή.

39. Περαιτέρω, στο στάδιο που ο εξαγωγέας έχει λάβει (με τη σύσταση ασφάλειας) προκαταβολή της επιστροφής, ακόμη και η απόδειξη ότι τηρήθηκαν οι τελωνειακές διατυπώσεις δεν αποτελεί αδιάσειστη απόδειξη ως προς το ότι επιτεύχθηκε ο σκοπός των διαφοροποιημένων επιστροφών λόγω εξαγωγής. Παραδείγματος χάριν, στην απόφαση Möllman-Fleisch, το Δικαστήριο εξή-

17 — Σκέψη 26, όπου γίνεται παραπομπή στις αποφάσεις της 2ας Ιουνίου 1976, 125/75, Milch-, Fett- und Eier-Kontor (Συλλογή τόμος 1976, σ. 325, σκέψη 5)· της 11ης Ιουλίου 1984, 89/83, Dimex (Συλλογή 1984, σ. 2815, σκέψη 8), και της 9ης Αυγούστου 1994, C-347/93, Boterlux (Συλλογή 1994, σ. I-3933, σκέψη 18).

18 — Προαναφερθείσες αποφάσεις Eichsfelder Schlachtbetrieb, σκέψη 27, και Boterlux, σκέψη 19.

19 — Προαναφερθείσα απόφαση Boterlux, σκέψη 30. Μάλιστα, αν υπάρχει υπόνοια ή απόδειξη ότι έγιναν καταχρήσεις, τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτήσουν να προσκομιστεί μια τέτοια απόδειξη πριν χορηγηθεί και μια μη διαφοροποιημένη επιστροφή (αυτόθι). Το άρθρο 17, παράγραφος 3, του κανονισμού 3665/87 εκλέπτυνε το κριτήριο έτσι ώστε να απαιτείται να έχουν «διεκπεραιωθεί οι τελωνειακές διατυπώσεις για τη θέση του [προϊόντος] προς *κατανάλωση* στ[ην] τρίτ[η] χώρ[α]» (η έμφαση δική μου).

20 — Άρθρο 18, παράγραφος 2, στοιχεία β΄ και γ΄.

γησε ότι η αποδεικτική ισχύς την οποία συνήθως έχει ένα πιστοποιητικό εκτελωνισμού δύναται να μη ληφθεί υπόψη όταν υπάρχουν εύλογες αμφιβολίες ως προς την πραγματική είσοδο στην αγορά της χώρας προορισμού και ότι του εθνικού δικαστηρίου έργο είναι να αποφασίσει αν υφίστανται τέτοιες σοβαρές αμφιβολίες [21].

42. Το τρίτο ερώτημα θέτει το χωριστό ζήτημα ποιες είναι οι προϋποθέσεις για να κριθεί ότι οι ατασθαλίες είναι διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95, και θα το εξετάσω τελευταίο.

Το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα

40. Σε ποια έκταση είναι τα πράγματα διαφορετικά όταν η επιστροφή έχει καταβληθεί ολοσχερώς; Στο χρονικό αυτό σημείο έχουν (εξ ορισμού) τηρηθεί οι τελωνειακές διατυπώσεις για την είσοδο στη χώρα προορισμού. Συχνά (αλλά όχι πάντοτε) ο έλεγχος των αγαθών έχει περάσει από τον έμπορο στον πελάτη του. Επομένως, η ασφάλεια δικαίου κατ' αρχήν συνηγορεί υπέρ του να θεωρηθεί όντως οριστική η χορήγηση της επιστροφής.

43. Με τα δύο αυτά ερωτήματα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά στην ουσία ποια κριτήρια καθορίζουν το ότι αχρεωστήτως καταβλήθηκε μια οριστικώς καταβληθείσα διαφοροποιημένη επιστροφή, και ειδικότερα αν υπάρχουν άλλες περιστάσεις εκτός από την καταχρηστική συμπεριφορά του εξαγωγέα που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αχρεωστήτως καταβλήθηκαν οριστικές επιστροφές. Νομίζω ότι θα βοηθήσει να προσεγγίσω τα ερωτήματα αυτά ρωτώντας πρώτα ποιες προϋποθέσεις πρέπει να πληρούνται για να καταβληθεί μια διαφοροποιημένη επιστροφή και μετά να εξετάσω υπό ποιες συνθήκες ο εξαγωγέας παρά ταύτα δεν διατηρεί το ευεργέτημα της οριστικής επιστροφής που έχει λάβει.

41. Σ' αυτό το πλαίσιο, έρχομαι στα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα. Εφόσον ο δεύτερο ερώτημα εν μέρει επικαλύπτει το πρώτο, νομίζω ότι είναι λογικό να τα αναδιατυπώσω και να τα εξετάσω μαζί.

Οι προϋποθέσεις για την καταβολή των επιστροφών και η θεωρία περί «καταχρηστικών πρακτικών»

44. Η Vonk ισχυρίζεται ότι η αρχή της ασφάλειας δικαίου απαιτεί οι επιστροφές λόγω εξαγωγής να ανακτώνται μόνο βάσει της νομοθεσίας που είχε εφαρμογή κατά το

21 — Απόφαση της 31ης Μαρτίου 1993, C-27/92, (Συλλογή 1993, I-1701, σκέψεις 13 έως 17). Μολονότι η απόφαση εκείνη, όπως η προαναφερθείσα στην υποσημείωση 17 απόφαση Dimex, αφορούσε τον κανονισμό (ΕΟΚ) 192/75 (τον προκάτοχο του κανονισμού 3665/87), δεν νομίζω ότι συντρέχει λόγος να θεωρηθεί ότι οι αρχές που απορρέουν από τις αποφάσεις αυτές δεν ισχύουν και για τον κανονισμό 3665/87.

κρίσιμο χρονικό διάστημα. Δεν υπάρχει νομική βάση για να αναζητηθεί η οριστική πληρωμή που έγινε προς τη Vonk. Το να επιτραπεί στο Productschap να αναζητήσει την πληρωμή αυτή θα αποτελέσει παραβίαση των αρχών της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της επιμέλειας, της ίσης μεταχειρίσεως και της αναλογικότητας.

45. Στην ουσία, το επιχείρημα της Vonk είναι το εξής. Εκτελώνισε το τυρί και το πώλησε σε πελάτη εγκατεστημένο στις Ηνωμένες Πολιτείες. Κατά συνέπεια, το τυρί «τέθηκε σε κατανάλωση στην αγορά των Ηνωμένων Πολιτειών». Η Vonk έκανε εκείνο που δεσμεύτηκε έναντι της Κοινότητας να κάνει. Γιατί να θεωρηθεί υπεύθυνη αν το τυρί στη συνέχεια πωλήθηκε σε άλλον έμπορο στον Καναδά; Δεν έχει σημασία τι έγινε με το τυρί αφότου η Vonk το πώλησε στον πελάτη της στις Ηνωμένες Πολιτείες [22].

46. Οι Κάτω Χώρες είναι της γνώμης ότι, για να έχει ο εξαγωγέας δικαίωμα να κρατήσει μια επιστροφή λόγω εξαγωγής, τα προϊόντα πρέπει να χρησιμοποιήθηκαν με κάποιον τρόπο στη χώρα προορισμού, με το να καταναλωθούν ή με το να τους γίνουν σημαντικές αλλαγές ή σημαντική κατεργασία. Μια τέτοια χρήση αποδεικνύει ότι τα προϊόντα όντως τέθηκαν σε *κατανάλωση*. Όταν υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες ως προς την είσοδο στην αγορά και την πραγματική διάθεση των αγαθών στο εμπόριο, ο εξαγωγέας πρέπει να αποδείξει ότι τα αγαθά πράγματι εισήλθαν στην αγορά της χώρας προορισμού [23].

47. Η Επιτροπή είναι της γνώμης ότι, για να θεωρηθεί ότι η επιστροφή καταβλήθηκε αχρεωστήτως και ότι, επομένως, πρέπει να ανακτηθεί, είναι αναγκαίο να αποδειχθεί καταχρηστική πρακτική από την πλευρά του εξαγωγέα και ότι ο καθορισμός αυτός είναι έργο του εθνικού δικαστηρίου. Η Επιτροπή επισύρει την προσοχή σε ορισμένα πραγματικά στοιχεία που ισχυρίζεται ότι μπορούν να οδηγήσουν το εθνικό δικαστήριο στο συμπέρασμα ότι όντως επρόκειτο περί αυτού.

48. Κατά την άποψή μου, από τα άρθρα 4 και 6 του κανονισμού 876/68 προκύπτει ότι το δικαίωμα λήψεως διαφοροποιημένης επιστροφής στοιχειοθετείται όταν αποδεικνύεται ότι τα αγαθά: i) εξήχθησαν από την Κοινότητα, ii) είναι κοινοτικής καταγωγής και iii) έφθασαν στον προορισμό για τον οποίο καθορίστηκε η διαφοροποιημένη επιστροφή. Ωστόσο, τούτο απλώς παραπέμπει στο ερώτημα τι νοείται ως «άφιξη στον προορισμό».

22 — Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Vonk ισχυρίστηκε ότι η Κοινότητα, εφόσον διαφοροποιεί ανάλογα με τη χώρα προορισμού τις επιστροφές λόγω εξαγωγής, δεν μπορεί να δικαιολογήσει το ότι αναζητεί τέτοιες επιστροφές από έναν εξαγωγέα ο οποίος τήρησε όλες τις προϋποθέσεις που το κοινοτικό δίκαιο θέτει για τη χορήγηση διαφοροποιημένης επιστροφής. Περαιτέρω, οι κοινοτικές αρχές γνώριζαν για κάμποσα χρόνια τις επανεξαγωγές αυτές από τις Ηνωμένες Πολιτείες προς τον Καναδά, και μπορούσαν να προβούν νωρίτερα σε πρόσθετους ελέγχους για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση.

23 — Η Ελλάδα προβάλλει όμοιο ισχυρισμό.

49. Στο ερώτημα αυτό δίνουν απάντηση τα άρθρα 16 έως 18 του κανονισμού 3665/87, τα οποία θέτουν την πρόσθετη προϋπόθεση iv) τα αγαθά να εισήχθησαν στη χώρα προορισμού εντός 12 μηνών από την αποδοχή της διασαφήσεως εξαγωγής [24]. Ένα προϊόν θεωρείται ότι «έχει εισαχθεί» όταν «διεκπεραιωθούν οι τελωνειακές διατυπώσεις για τη θέση του προς κατανάλωση στ[ην] τρίτ[η] χώρ[α]» [25].

50. Είναι σαφές ότι οι τέσσερις αυτές προϋποθέσεις για να καθοριστεί αν οφείλεται διαφοροποιημένη επιστροφή λόγω εξαγωγής είναι σωρευτικές.

51. Όταν καθορίζεται αν ο εξαγωγέας πρέπει να κρατήσει μια επιστροφή άπαξ αυτή οριστικοποιήθηκε, είναι αρκετό το ότι ο εξαγωγέας μπορεί να αποδείξει ότι προσκόμισε όλες τις αναγκαίες γραπτές αποδείξεις ότι τηρήθηκαν οι προϋποθέσεις αυτές;

52. Εδώ, νομίζω ότι, τόσο από οικονομικής όσο και από νομικής απόψεως, δύναται και πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ δύο αρκετά διαφορετικών καταστάσεων. Στην κατάσταση Α, στο χρονικό σημείο που τα αγαθά εκτελωνίστηκαν για τη θέση τους σε κατανάλωση στην περί ης πρόκειται τρίτη χώρα, ο έμπορος έχει πωλήσει τα σχετικά αγαθά σε τρίτον με τον οποίο οι δοσοληψίες του έχουν τελειώσει. Ο έμπορος δεν έχει πια ρόλο στην κατεργασία, στη μεταπώληση ή στη διάθεση των αγαθών αυτών. Κατά συνέπεια, δεν είναι λογικό να θεωρηθεί υπεύθυνος για την παρακολούθησή τους και πρέπει να διατηρήσει το ευεργέτημα της οριστικής (διαφοροποιημένης ή μη διαφοροποιημένης) επιστροφής.

53. Στην κατάσταση Β, ο έμπορος συνεχίζει να έχει ανάμιξη σε αυτό που γίνεται στα αγαθά μετά τον εκτελωνισμό τους για τη θέση σε κατανάλωση. Έχει συμμετοχή σε οποιοδήποτε κέρδος από την εκμετάλλευση του συστήματος (π.χ. με την επανεξαγωγή πίσω στην Κοινότητα ή με την επανεξαγωγή των αγαθών, ως έχουν, σε άλλη τρίτη χώρα για την αγορά της οποίας όντως προορίζονταν). Υπό τις συνθήκες αυτές, θα ήταν παράδοξο να κρατήσει την οριστική επιστροφή που του χορηγήθηκε εν τω μεταξύ.

54. Η κατάσταση Β (συνεχιζόμενη ανάμιξη του εμπόρου) θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με το να επιτραπεί στο κράτος μέλος να εξετάσει την αλυσίδα των επόμενων γεγονότων και να εφαρμόσει διαφορετικό (πιο λεπτοδουλεμένο) ορισμό του τι σημαίνει τήρηση των τελωνειακών διατυπώσεων «για τη θέση σε κατανάλωση στην τρίτη χώρα». Έτσι, π.χ., ένα κράτος μέλος, προκειμένου να καθορίσει αν για τα αγαθά όντως «τηρήθηκαν οι τελωνειακές διατυπώσεις για τη θέση σε κατανάλωση» στη σχετική τρίτη χώρα, θα μπορούσε να λάβει υπόψη το

24 — Άρθρο 17, παράγραφος 1.

25 — Άρθρο 17, παράγραφος 3.

χρονικό διάστημα που διέρρευσε, το είδος των δοσοληψιών και την ύπαρξη ή έλλειψη οποιασδήποτε χρήσεως, για οικονομικούς σκοπούς, των αγαθών στη χώρα προορισμού.

55. Δεν πιστεύω ότι τούτο είναι μια καλή λύση. Νομίζω ότι συγχέει την κατάσταση Α (τη συνήθη κατάσταση στο εμπόριο, η οποία δεν χρειάζεται να εξεταστεί) με την κατάσταση Β (η οποία χρειάζεται να εξεταστεί). Επιβάλλει στους συνετούς επιχειρηματίες, οι οποίοι δεν θέλουν να υπάρχει κίνδυνος να ανακληθούν οι επιστροφές που τους καταβλήθηκαν οριστικά, το άνευ λόγου βαρύ φορτίο να τηρούν πρόσθετα στοιχεία και να προβαίνουν σε πρόσθετες έρευνες. Δυνητικά, κάνει το δικαίωμα του εμπόρου για τη λήψη επιστροφής να εξαρτάται από γεγονότα ή εμπορικές συμπεριφορές που δεν μπορεί να ελέγξει [26]. Είναι δύσκολο να συμβαδίσει με την αρχή ότι, συνήθως, η ασφάλεια δικαίου αποκλείει την ανάκτηση των οριστικοποιημένων επιστροφών.

56. Κατά συνέπεια, νομίζω ότι το Δικαστήριο σωστά *δεν* τροποποίησε τις τέσσερις σωρευτικές προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η καταβολή επιστροφής και εξέτασε το πρόβλημα αυτό με μια ευρεία και πραγματιστική αντίληψη για τις καταχρηστικές πρακτικές (την οποία θα συζητήσω πιο κάτω). Στην παρούσα υπόθεση, δεν πρέπει να αλλάξει την προσέγγισή του.

57. Στην απόφαση Emsland-Stärke [27], το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη γενική αρχή ότι η καταβολή μιας επιστροφής (σε αντίθεση με την προκαταβολή) είναι οριστική. Η υπόθεση εκείνη αφορούσε μη διαφοροποιημένες επιστροφές λόγω εξαγωγής προϊόντων από άμυλο γεωμήλων στην Ελβετία. Για τα αγαθά είχαν τηρηθεί οι τελωνειακές διατυπώσεις και είχαν νομότυπα καταβληθεί οι επιστροφές. Στη συνέχεια ανακαλύφθηκε ότι ορισμένες παρτίδες μεταφέρθηκαν πίσω (ως είχαν) στη Γερμανία και ότι άλλες παρτίδες προωθήθηκαν (πάλι ως είχαν) στην Ιταλία. Τα (επίμαχα στην υπόθεση εκείνη) άρθρα 9, παράγραφος 1, 10, παράγραφος 1, και 20, παράγραφοι 2 έως 6, του κανονισμού (ΕΟΚ) 2730/79 [28] έθεταν για την καταβολή επιστροφής τέσσερις σωρευτικές προϋποθέσεις οι οποίες, τηρουμένων των αναλογιών, είναι όμοιες με εκείνες που περιέχονται, αντιστοίχως, στα άρθρα 4, παράγραφος 1, 5, παράγραφος 1, 17, παράγραφος 3, και 18 του κανονισμού 3665/87 για τα γαλακτοκομικά προϊόντα.

26 — Βλ. την προαναφερθείσα στην υποσημείωση 16 απόφαση Eischsfelder Schlachtbetrieb, σκέψη 36, όπου το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα ότι η σε διαφορετικό επιχειρηματία επιστροφή των εισαγωγικών δασμών που καταβλήθηκαν από τον έμπορο εντός της τρίτης χώρας προορισμού δύναται να άρει αναδρομικώς τη νομική βάση της επιστροφής λόγω εξαγωγής.

27 — Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2000, C-110/99 (Συλλογή 2000, σ. I-11569).

28 — Κανονισμός της Επιτροπής, της 29ης Νοεμβρίου 1979, περί των κοινών λεπτομερειών εφαρμογής του καθεστώτος των επιστροφών κατά την εξαγωγή για τα γεωργικά προϊόντα (ΕΕ ειδ. έκδ 03/027, σ. 70).

58. Το Δικαστήριο έκρινε ότι είχαν τηρηθεί οι τέσσερις αυτές σωρευτικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση επιστροφών [29]. Είχε τηρηθεί η προϋπόθεση του άρθρου 9, παράγραφος 1, τα αγαθά να έχουν εγκαταλείψει το γεωγραφικό έδαφος της Κοινότητας. Οι άλλες προϋποθέσεις, που τα κράτη μέλη μπορούσαν να θέσουν κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1 [30], «έπρεπε να έχουν επιβληθεί *πριν* από τη χορήγηση της επιστροφής» (η έμφαση δική μου) [31].

59. Στην απόφαση Emsland-Stärke, το Δικαστήριο συνέχισε εξετάζοντας αν παρά ταύτα, κατ' εξαίρεση, μπορεί μερικές φορές να υπάρξει υποχρέωση αποδόσεως μιας οριστικής επιστροφής. Έκρινε κατηγορηματικά ότι «η εφαρμογή των κοινοτικών κανονισμών δεν μπορεί να επεκτείνεται μέχρι σημείου που να καλύπτει την πρακτική των επιχειρηματιών που συνιστά κατάχρηση [[32]] δικαιώματος» [33]. Το Δικαστήριο συνέχισε:

«Η διαπίστωση ότι πρόκειται για πρακτική που συνιστά καταχρηστική εκμετάλλευση προϋποθέτει, πρώτον, τη συνδρομή ενός συνόλου αντικειμενικών περιστάσεων από τις οποίες να προκύπτει ότι, παρά την τυπική τήρηση των προϋποθέσεων που θέτει η κοινοτική ρύθμιση, δεν επιτεύχθηκε ο επιδιωκόμενος με τη ρύθμιση αυτή σκοπός.

Δεύτερον, η διαπίστωση αυτή προϋποθέτει την ύπαρξη ενός υποκειμενικού στοιχείου, το οποίο συνίσταται στη βούληση του ενδιαφερόμενου να αποκομίσει όφελος που απορρέει από την κοινοτική ρύθμιση δημιουργώντας τεχνητά τις προϋποθέσεις που είναι αναγκαίες για την παροχή του οφέλους αυτού. Η συνδρομή του υποκειμενικού αυτού στοιχείου μπορεί να αποδεικνύεται, μεταξύ άλλων, με την προσκόμιση αποδείξεως περί συμπαιγνίας μεταξύ του κοινοτικού εξαγωγέα, ο οποίος καρπώνεται τις επιστροφές, και του εισαγωγέα του εμπορεύματος στην τρίτη χώρα.

Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να διαπιστώσει την ύπαρξη των δύο αυτών στοιχείων, της οποίας η απόδειξη πρέπει να προσκομίζεται σύμφωνα με τους κανόνες του εσωτερικού δικαίου, εφόσον τούτο δεν θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου» [34].

60. Στη συνέχεια, στην απόφαση Eichsfelder Schlachtbetrieb [35], το Δικαστήριο εφάρμοσε στο πλαίσιο των διαφοροποιημένων επιστροφών τον ορισμό της καταχρηστικής πρακτικής [36] ο οποίος δόθηκε με την απόφαση Emsland-Stärke. Συνήγαγε ότι μπορεί

29 — Βλ. τη σκέψη 46.

30 — Σχετικά με την απόδειξη ότι τα αγαθά όντως τέθηκαν σε κυκλοφορία στην τρίτη χώρα προορισμού: πρβ. το τελευταίο εδάφιο του άρθρου 5, παράγραφος 1, του κανονισμού 3665/87, του οποίου η διατύπωση είναι πολύ παρεμφερής.

31 — Σκέψη 48, η οποία επαναλαμβάνεται —με παραπομπή στη σκέψη 30 της αποφάσεως Boterlux— στη σκέψη 49.

32 — ΣτΜ: η υποσημείωση αυτή αφορά μόνο την αγγλική γλώσσα.

33 — Σκέψη 51, όπου γίνεται παραπομπή στην απόφαση της 11ης Οκτωβρίου 1977, 125/76, Cremer (Συλλογή 1977, σ. 479, σκέψη 21. ΣτΜ: η συνέχεια του κειμένου εντός της παρενθέσεως αφορά μόνο την αγγλική γλώσσα).

34 — Προαναφερθείσα απόφαση Emsland-Stärke, σκέψεις 52 έως 54. Όσο για τους κανόνες αποδείξεως, βλ. περαιτέρω τις αποφάσεις που αναφέρει η σκέψη 54.

35 — Προαναφέρθηκε στην υποσημείωση 16, σκέψη 39.

36 — ΣτΜ: η υποσημείωση αυτή αφορά μόνο την αγγλική γλώσσα.

να ζητηθεί η απόδοση μιας (διαφοροποιημένης) επιστροφής, παρά την τήρηση των προϋποθέσεων για τη λήψη της επιστροφής αυτής, αν το εθνικό δικαστήριο κρίνει ότι σύμφωνα με τους κανόνες του εθνικού δικαίου αποδείχθηκε καταχρηστική πρακτική του εξαγωγέα [37].

61. Από τη νομολογία αυτή είναι σαφές ότι, για να κριθεί αν υπήρξε τέτοια πρακτική, το πραγματικό πλαίσιο και τα αποδεικτικά στοιχεία πρέπει να εξεταστούν ως ένα όλον. Μόνο βάσει σφαιρικής αναλύσεως μπορούν τα μεν εθνικά δικαστήρια να καθορίσουν αν υπήρξε καταχρηστική πρακτική, τα δε κράτη μέλη να τηρήσουν τις υποχρεώσεις που έχουν από το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 729/70 και/ή από το άρθρο 10 ΕΚ [38].

62. Η δυσκολία που φαίνεται να έκανε το εθνικό δικαστήριο να θέσει το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα είναι στην ουσία η εξής. Στην απόφαση περί παραπομπής [39], το αιτούν δικαστήριο λέγει: «Το College van Beroep διαπιστώνει ότι η επικυρωθείσα από την προσβαλλόμενη πράξη απόφαση να ανακτηθούν οι καταβληθείσες επιστροφές δεν στηρίζεται σε ελαττώματα των εγγράφων εισαγωγής που κατέθεσε η προσφεύγουσα ούτε σε κατάχρηση δικαιώματος από την πλευρά της προσφεύγουσας, αλλά απλώς και μόνο στο γεγονός ότι οι σχετικές παρτίδες τυριού επανεξήχθησαν στον Καναδά σχεδόν αμέσως μετά την εισαγωγή στις Ηνωμένες Πολιτείες».

63. Η από 24 Ιανουαρίου 2002 απόφαση του Productschap [40] (η οποία περιλαμβάνεται στη δικογραφία που το εθνικό δικαστήριο διαβίβασε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου) είναι, τουλάχιστον μέχρι ενός σημείου, διφορούμενη. Παραδείγματος χάριν, αναφέρει ότι «Vonk had immers zelf twijfels over de werkelijke bestemming van de door haar uitgevoerde kaas» [41]. Από την άλλη πλευρά, εκθέτει ότι «Het bestreden besluit is bovendien niet gebaseerd op enig gebrek betreffende deze documenten zelf, maar op de feitelijke weg die de onderhavige zendingen hebben afgelegd» [42].

64. Όπως σωστά παρατηρεί η Επιτροπή, του εθνικού δικαστηρίου έργο είναι να εκτιμήσει αν υπήρξε καταχρηστική πρακτική. Η εκτίμηση πρέπει να γίνει σύμφωνα με τους κατά το εθνικό δίκαιο κανόνες αποδείξεως, αρκεί

37 — Απόφαση Eichsfelder Schlachtbetrieb, σκέψεις 41 και 42.

38 — Απόφαση της 2ας Ιουνίου 1994, C-2/93, Exportslachterijen van Oordegem (Συλλογή 1994, σ. I-2283, σκέψη 17).

39 — Βλ. το σημείο 3.6.

40 — Βλ. το σημείο 33 των προτάσεών μου.

41 — «Πράγματι, η ίδια η Vonk είχε αμφιβολίες ως προς τον πραγματικό προορισμό του τυριού που εξήγε» (σ. 7 της αποφάσεως).

42 — «Επιπλέον, η επίμαχη απόφαση δεν στηρίζεται σε οποιαδήποτε έλλειψη ως προς τα ίδια τα έγγραφα αυτά, αλλά στην πραγματική οδό που ακολούθησαν οι σχετικές παρτίδες» (σ. 8 της αποφάσεως).

να μη θιγεί η αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου [43]. Από τον ορισμό της καταχρηστικής πρακτικής τον οποίο έδωσε το Δικαστήριο είναι σαφές ότι η εκτίμηση του αν μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, ορθώς νοουμένη, καταλήγει σε καταχρηστική πρακτική, συνεπάγεται να κοιταχτούν το πραγματικό πλαίσιο και τα αποδεικτικά στοιχεία ως ένα όλον. Το ζήτημα αν έγινε, και σε ποια έκταση έγινε, η εκτίμηση αυτή από την αρμόδια αρχή για τις επιστροφές (το Productschap) ή από το εθνικό δικαστήριο που έλεγξε τη νομιμότητα της αποφάσεως της αρμόδιας αρχής, ή διαδοχικά και από τους δύο, είναι ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί από το δικαιικό σύστημα του σχετικού κράτους μέλους.

Η υποχρέωση των κρατών μελών να ανακτούν τα αχρεωστήτως καταβληθέντα

65. Οι Κάτω Χώρες ισχυρίζονται περαιτέρω ότι οι διαφοροποιημένες επιστροφές που καταβλήθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου μπορούν να αναζητηθούν ακόμη και αν ο εξαγωγέας δεν ενήργησε καταχρηστικά. Στηρίζουν το επιχείρημά τους στο άρθρο 10 ΕΚ και στο άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 729/70. Θεωρούν ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να αναζητούν τα αχρεωστήτως καταβληθέντα, ακόμη και αν ο εξαγωγέας δεν έχει υποπέσει σε σφάλμα. Ο τρόπος ανακτήσεως είναι ζήτημα του εθνικού δικαίου. Η παρούσα υπόθεση αφορά απλώς τη μη τήρηση των προϋποθέσεων για την καταβολή επιστροφής.

66. Ο ισχυρισμός αυτός αντιστρατεύεται την αρχή που διατυπώθηκε σαφώς στην απόφαση Emsland-Stärke [44], κατά την οποία η επιστροφή είναι καταβλητέα όταν πληρούνται οι τέσσερις σωρευτικές προϋποθέσεις. Στο πλαίσιο αυτό, είναι αναγκαίο να εξεταστούν διά βραχέων δύο αποφάσεις τις οποίες επικαλέστηκαν οι Κάτω Χώρες, και συγκεκριμένα οι αποφάσεις Deutsche Milchkontor κ.λπ. [45] και Steff-Houlberg Export κ.λπ. [46], καθώς και η παλαιότερη απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση BayWa κ.λπ. [47] Οι αποφάσεις αυτές αποτελούν νομολογιακό προηγούμενο i) ως προς το ότι «τα κράτη μέλη λαμβάνουν [...] τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να προλάβουν και καταστείλουν τις πλημμέλειες που θίγουν τις ενέργειες του ΕΓΤΠΕ και να ανακτήσουν τα ποσά που απωλέσθηκαν λόγω πλημμελειών ή αμελειών» [48] και ii) ως προς το ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν επιτρέπει «στις επιφορτισμένες με τη διαχείριση των κοινοτικών μηχανισμών γεωργικής παρεμβάσεως εθνικές αρχές [...] να ασκούν εξουσία εκτιμήσεως ως προς τη σκοπιμότητα ή μη της απαιτήσεως επιστροφής των αχρεωστήτως ή αντικανονικώς χορηγηθέντων κοινοτικών κεφαλαίων» [49]. Ωστόσο και οι τρεις αυτές αποφάσεις αφορούσαν καταστάσεις όπου *δεν* είχαν τηρηθεί οι σχετικοί κοινοτι-

43 — Προαναφερθείσα απόφαση Eichsfelder Schlachtbetrieb, σκέψη 40.

44 — Βλ. τα σημεία 57 και 58 των προτάσεών μου.

45 — Απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1983, 205/82 έως 215/82 (Συλλογή 1983, σ. 2633).

46 — Απόφαση της 12ης Μαΐου 1998, C-366/95 (Συλλογή 1998, σ. I-2661).

47 — Απόφαση της 6ης Μαΐου 1982, 146/81, 192/81 και 193/81 (Συλλογή 1982, σ. 1503).

48 — Προαναφερθείσες αποφάσεις Deutsche Milchkontor κ.λπ., σκέψη 18, και Steff-Houlberg Export κ.λπ., σκέψη 14· βλ. και την προαναφερθείσα απόφαση BayWa κ.λπ., σκέψη 30.

49 — Προαναφερθείσες αποφάσεις BayWa κ.λπ., σκέψη 30· Deutsche Milchkontor κ.λπ., σκέψη 22, και Steff-Houlberg Export κ.λπ., σκέψη 14.

κοί κανόνες, οπότε όντως υπήρχαν «πλημμέλειες» και «αχρεωστήτως καταβληθέντα». Αντιθέτως, στην παρούσα υπόθεση, *έχουν* τηρηθεί οι τυπικοί κανόνες, αλλά στη συνέχεια τα προϊόντα επανεξήχθησαν σε τρίτη χώρα (Καναδάς) άλλη από εκείνη για την οποία χορηγήθηκε η διαφοροποιημένη επιστροφή (Ηνωμένες Πολιτείες).

Τα αποτελέσματα (αν υπάρχουν) του κανονισμού 2988/95

67. Και η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι οι διαφοροποιημένες επιστροφές μπορούν να αναζητηθούν ακόμη και όταν ο εξαγωγέας δεν ενήργησε καταχρηστικά. Βάσει των άρθρων 1, παράγραφος 2, και 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95, τα αχρεωστήτως καταβληθέντα μπορούν να ανακτηθούν όταν στις δραστηριότητες του οικονομικού φορέα έχει διαπιστωθεί ατασθαλία. Δεν είναι αναγκαίο να εξεταστεί αν η ατασθαλία συνδέεται με υποκειμενική συμπεριφορά του οικονομικού φορέα.

68. Κατά την άποψή μου, το ζήτημα αν τηρήθηκαν οι (περιεχόμενες στον κανονισμό 3665/87) *ουσιαστικές* προϋποθέσεις που κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα ίσχυαν για τις διαφοροποιημένες επιστροφές δεν ενδείκνυται να κριθεί με γνώμονα το κείμενο ενός μεταγενέστερου *διαδικαστικού* κανονισμού (του κανονισμού 2988/95). Εν πάση περιπτώσει, το περιεχόμενο του ορισμού ο οποίος περιέχεται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, του κανονισμού 2988/95 (και της συνακόλουθης υποχρεώσεως η οποία προβλέπεται στο άρθρο του 4, παράγραφος 1) μπορεί να καθοριστεί με γνώμονα μόνο τους κανόνες ουσιαστικού δικαίου που ίσχυαν κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα.

69. Κατά το χρονικό διάστημα κατά το οποίο έλαβαν χώρα οι επίμαχες εξαγωγές, το άρθρο 11 του κανονισμού 3665/87 *δεν* είχε τροποποιηθεί με τον κανονισμό 2945/94 έτσι ώστε να περιλαμβάνει τη δυνατότητα ανακτήσεως των ποσών της επιστροφής που λόγω της παροχής εσφαλμένων πληροφοριών καταβλήθηκαν πάνω από το κανονικό. Επομένως, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, μόνον η συμπεριφορά ενός επιχειρηματία ο οποίος συνδύαζε τα αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία που συναποτελούν μια καταχρηστική πρακτική, όπως έχει οριστεί από το Δικαστήριο, μπορούσε να δημιουργήσει μια παρατυπία υπό την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, του κανονισμού 2988/95 και τη συνακόλουθη υποχρέωση αποδόσεως μιας οριστικής επιστροφής.

Η φερόμενη παραβίαση θεμελιωδών αρχών

70. Τα επιχειρήματα της Vonk ότι η μετά την οριστικοποίηση της καταβολής αναζήτηση των διαφοροποιημένων επιστροφών συνιστά παραβίαση των αρχών της ασφάλειας δικαίου, της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της επιμέλειας, της ίσης μεταχειρίσεως και της αναλογικότητας μπορούν να εξεταστούν με συντομία. Όπως το Δικαστήριο κατέστησε σαφές πάλι με την απόφαση Emsland-Stärke, στην περίπτωση που έχουν αποδειχθεί τα δύο συστατικά

στοιχεία μιας καταχρήσεως η υποχρέωση αποδόσεως των επιστροφών δεν συνιστά παραβίαση της αρχής της νομιμότητας. Η υποχρέωση αποδόσεως δεν είναι κύρωση [50], για την οποία θα ήταν αναγκαία σαφής και μη διφορούμενη νομική βάση, αλλά απλώς η συνέπεια της διαπιστώσεως ότι οι αναγκαίες προϋποθέσεις για τη λήψη του οφέλους το οποίο απορρέει από την κοινοτική ρύθμιση δημιουργήθηκαν τεχνητά, οπότε οι επιστροφές καταβλήθηκαν αχρεωστήτως και δικαιολογείται η υποχρέωση αποδόσεώς τους [51].

71. Κατά συνέπεια, είμαι της γνώμης ότι πριν ο κανονισμός 2945/94 τεθεί σε ισχύ, και επομένως στην παρούσα υπόθεση, η διαπίστωση ότι ο εξαγωγέας ακολούθησε καταχρηστική πρακτική ήταν η μόνη βάση για να μπορέσει να θεωρηθεί ότι αχρεωστήτως καταβλήθηκε μια επιστροφή που είχε καταβληθεί οριστικώς.

72. Συνεπώς, ως απάντηση στο πρώτο και στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, συνάγω ότι, σύμφωνα με τα άρθρα 4 και 6 του κανονισμού 876/68 και τα άρθρα 16 έως 18 του κανονισμού 3665/87, οριστικό δικαίωμα για τη λήψη διαφοροποιημένης επιστροφής στοιχειοθετείται με την απόδειξη ότι τα σχετικά αγαθά:

— είναι κοινοτικής καταγωγής,

— εξήχθησαν από την Κοινότητα,

— έφθασαν στον προορισμό για τον οποίο είχε καθοριστεί η διαφοροποιημένη επιστροφή και

— εισήχθησαν στην τρίτη χώρα προορισμού εντός 12 μηνών από την αποδοχή της διασαφήσεως εξαγωγής, με την τήρηση των τελωνειακών διατυπώσεων για τη θέση σε κατανάλωση στη σχετική χώρα.

Ωστόσο, για να κρατήσει το όφελος από την οριστική χορήγηση διαφοροποιημένης επιστροφής, ο εξαγωγέας πρέπει να μην επιδείξει συμπεριφορά ικανή να χαρακτηριστεί, κατά κυριολεξία, ως καταχρηστική πρακτική.

50 — Βλ. το άρθρο 4, παράγραφος 4, του κανονισμού 2988/95.
51 — Σκέψη 56.

Η διαπίστωση καταχρηστικής πρακτικής απαιτεί, πρώτον, συνδυασμό αντικειμενικών συνθηκών, υπό τις οποίες, παρά την τυπική τήρηση των προϋποθέσεων της κοινοτικής ρυθμίσεως, δεν επετεύχθη ο σκοπός της ρυθμίσεως αυτής, και, δεύτερον, ένα υποκειμενικό στοιχείο που συνίσταται στον σκοπό λήψεως οφέλους από την κοινοτική ρύθμιση με τεχνητή δημιουργία των προϋποθέσεων για τη λήψη του.

Του εθνικού δικαστηρίου έργο είναι να κρίνει αν υπάρχουν τα δύο αυτά στοιχεία, πράγμα που πρέπει να αποδειχθεί σύμφωνα με τους κανόνες του εθνικού δικαίου, αρκεί έτσι να μη θιγεί η αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου.

Κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, η διαπίστωση ότι ο εξαγωγέας ακολούθησε καταχρηστική πρακτική ήταν η μόνη βάση για να μπορέσει να θεωρηθεί ότι αχρεωστήτως καταβλήθηκε μια επιστροφή που είχε καταβληθεί οριστικώς.

Το τρίτο ερώτημα

73. Το τρίτο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου αφορά την έννοια του όρου «διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες παρατυπίες» ο οποίος περιέχεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95. Ειδικότερα, ερωτάται i) αν οι ατασθαλίες πρέπει να θεωρηθούν «διαρκείς» ή «επαναλαμβανόμενες» όταν αφορούν ένα σχετικά μικρό μέρος του συνόλου των συναλλαγών σε ορισμένο χρονικό διάστημα και ii) αν οι συναλλαγές σχετικά με τις οποίες διαπιστώθηκαν ατασθαλίες αφορούν διαφορετικές ποσότητες.

74. Η Vonk αμφισβητεί τη δυνατότητα εφαρμογής του κανονισμού 2988/95 στην παρούσα υπόθεση. Και οι Κάτω Χώρες διερωτώνται αν ο κανονισμός αυτός μπορεί να εφαρμοστεί αναδρομικά, καθόσον η τελευταία ατασθαλία έλαβε χώρα το 1994 και ο κανονισμός 2988/95 τέθηκε σε ισχύ μόλις στις 26 Δεκεμβρίου 1995. Παρά ταύτα, και οι δύο εξέτασαν το πώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί ο κανονισμός 2988/95.

75. Η Vonk ισχυρίζεται ότι τα κατάλληλα κριτήρια για τον ορισμό των διαρκών ή επαναλαμβανόμενων ατασθαλιών παρατίθενται στην απόφαση José Martí Peix κατά Επιτροπής [52]. Πρέπει να πρόκειται για μία ή

52 — Απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 2004, C-226/03 P (Συλλογή 2004, σ. I-11419). Στις σκέψεις 16 και 17, το Δικαστήριο έκρινε: «[κ]ατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, του κανονισμού 2988/95, η ύπαρξη παρατυπίας προϋποθέτει παράβαση διάταξης του κοινοτικού δικαίου που προκύπτει "από πράξη ή παράλειψη ενός οικονομικού φορέα". Όταν η παράλειψη που προκαλεί την παράβαση της διάταξης του κοινοτικού δικαίου συνεχίζεται, η παρατυπία είναι "διαρκής" κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95».

περισσότερες πράξεις που αφορούν την ίδια παράδοση ή την ίδια αίτηση χορηγήσεως επιστροφής.

76. Οι Κάτω Χώρες σημειώνουν ότι ο σκοπός του άρθρου 3 του κανονισμού 2988/95 είναι να δώσει επαρκή χρόνο για την αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων, προστατεύοντας τα οικονομικά συμφέροντα της Κοινότητας. Οι διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες ατασθαλίες πρέπει να είναι παρεμφερείς πράξεις που παραβιάζουν το ίδιο νομοθέτημα. Οι Κάτω Χώρες στηρίζουν την άποψη αυτή μεταξύ άλλων στην απόφαση Montecatini κατά Επιτροπής [53], όπου το Δικαστήριο έκρινε:

«[...] ναι μεν η έκφραση "κατ' εξακολούθηση παράβαση" έχει περιεχόμενο που κάπως διαφέρει στις έννομες τάξεις των διαφόρων κρατών μελών, περιέχει πάντως διάφορες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς ή ενέργειες τελέσεως μιας μόνης παραβάσεως, που συνδέονται από ένα κοινό υποκειμενικό στοιχείο.»

77. Το γεγονός ότι οι διάφορες παρτίδες πρέπει να ληφθούν υπόψη ατομικά δεν μπορεί να εμποδίσει τον χαρακτηρισμό τους ως διαρκών ή επαναλαμβανόμενων παρατυπιών υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95.

53 — Απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, C-235/92 P (Συλλογή 1999, σ. I-4539, σκέψη 195).

78. Η Επιτροπή παραθέτει, και αυτή, τον ορισμό των διαρκών ή επαναλαμβανόμενων ατασθαλιών που το Δικαστήριο έδωσε με την προαναφερθείσα απόφασή του José Martí Peix κατά Επιτροπής, καθώς και την παλαιότερη ερμηνεία που το Πρωτοδικείο έδωσε στην υπόθεση εκείνη και που επικυρώθηκε με την απόφαση επί της αιτήσεως αναιρέσεως, δηλαδή ότι οι ατασθαλίες είναι «διαρκείς» υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, όταν έχουν πανομοιότυπο αντικείμενο [54]. Μολονότι του εθνικού δικαστηρίου έργο είναι να αποφασίσει επ' αυτού, η Επιτροπή θεωρεί, βάσει των στοιχείων που περιέχονται στην απόφαση περί παραπομπής, ότι υπήρξε επανάληψη μιας πανομοιότυπης ατασθαλίας.

79. Κατά πάγια νομολογία, θεωρείται γενικά ότι οι διαδικαστικοί κανόνες έχουν εφαρμογή επί όλων των διαδικασιών που ήσαν εκκρεμείς όταν αυτοί τέθηκαν σε ισχύ [55]. Κατά συνέπεια, το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95 έχει εφαρμογή επί όλων των διαδικασιών που ήσαν εκκρεμείς στις 26 Δεκεμβρίου 1995, όταν ο κανονισμός αυτός τέθηκε σε ισχύ. Από την απόφαση περί παραπομπής δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί αν η διαδικασία κατά της Vonk ήταν «εκκρεμής» στις 26 Δεκεμβρίου 1995 ή αν τότε δεν είχε ακόμη κινηθεί. Πάντως, και στη μία και στην άλλη περίπτωση, το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95 έχει εφαρμογή.

54 — Βλ. την παρατιθέμενη στη σκέψη 7 της αποφάσεως του Δικαστηρίου σκέψη 81 της αποφάσεως του Πρωτοδικείου.

55 — Βλ. την απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2006, C-201/04, Molenbergnatie (Συλλογή 2006, σ. I-2049, σκέψη 31 και νομολογία που παρατίθεται εκεί).

80. Συμφωνώ με την Επιτροπή ότι του εθνικού δικαστηρίου έργο είναι να κρίνει αν στην παρούσα υπόθεση υπήρξαν διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες ατασθαλίες. Ωστόσο, το Δικαστήριο δύναται να δώσει καθοδήγηση όσον αφορά τη νομική έννοια των όρων αυτών.

81. Όπως παρατήρησε η Επιτροπή, η παρούσα υπόθεση αφορά χωριστές εξαγωγές ενός προϊόντος του ίδιου είδους (τυρί pecorino) με τον ίδιο δηλωθέντα προορισμό (Ηνωμένες Πολιτείες) και με τον ίδιο τελικό προορισμό (Καναδάς). Η Vonk υπέβαλε χωριστές δηλώσεις για να ζητήσει τη χορήγηση επιστροφής, αλλά η τύχη των αγαθών (τα οποία εισήχθησαν στις Ηνωμένες Πολιτείες, έμειναν εκεί και μετά από λίγο εξήχθησαν ως είχαν στον Καναδά) είναι πανομοιότυπη.

82. Στην ουσία, συμφωνώ με την ανάλυση των Κάτω Χωρών. Οι ατασθαλίες, για να θεωρηθεί βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 1, ότι είναι διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες, πρέπει να είναι όμοιες από τις ακόλουθες απόψεις. Πρέπει να ανήκουν σε όμοιο είδος πράξεων που συνιστούν παράβαση του ίδιου κοινοτικού κανόνα. Επίσης, πρέπει να δίνουν στον ίδιο επιχειρηματία τη δυνατότητα να αντλήσει το ίδιο οικονομικό όφελος συνεπεία της εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων.

83. Τέλος, συμφωνώ με την Επιτροπή, την Ελλάδα και τις Κάτω Χώρες ότι, για να καθοριστεί αν υπήρξαν διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες ατασθαλίες, δεν έχει σημασία ποιο ποσοστό των συναλλαγών σε ορισμένο χρονικό διάστημα στιγματίστηκε από τις ατασθαλίες ούτε το αν οι ατασθαλίες εναλλάσσονται με νομότυπες συναλλαγές.

84. Κατά συνέπεια, συνάγω ότι οι ατασθαλίες πρέπει να θεωρηθούν διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95 αν ανήκουν σε όμοιο είδος πράξεων που συνιστούν παράβαση του ίδιου κοινοτικού κανόνα. Επίσης, πρέπει να δίνουν στον ίδιο επιχειρηματία τη δυνατότητα να αντλήσει το ίδιο οικονομικό όφελος συνεπεία της εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων. Στο πλαίσιο αυτό, δεν έχει σημασία ποιο ποσοστό των συναλλαγών σε ορισμένο χρονικό διάστημα στιγματίστηκε από τις ατασθαλίες ούτε το αν οι ατασθαλίες εναλλάσσονται με νομότυπες συναλλαγές.

Συμπέρασμα

85. Κατά συνέπεια, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα ερωτήματα του College van Beroep voor het bedrijfsleven ως εξής:

«Πρώτο και δεύτερο ερώτημα

Σύμφωνα με τα άρθρα 4 και 6 του κανονισμού (ΕΟΚ) 876/68 του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1968, περί καθορισμού στον τομέα του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων των γενικών κανόνων για τη χορήγηση επιστροφών κατά την εξαγωγή και των κριτηρίων καθορισμού του ύψους τους, και τα άρθρα 16 έως 18 του κανονισμού (ΕΟΚ) 3665/87 της Επιτροπής, της 27ης Νοεμβρίου 1987, για κοινές λεπτομέρειες εφαρμογής του καθεστώτος των επιστροφών κατά την εξαγωγή για τα γεωργικά προϊόντα, οριστικό δικαίωμα για τη λήψη διαφοροποιημένης επιστροφής στοιχειοθετείται με την απόδειξη ότι τα σχετικά αγαθά:

— είναι κοινοτικής καταγωγής,

— εξήχθησαν από την Κοινότητα,

— έφθασαν στον προορισμό για τον οποίο είχε καθοριστεί η διαφοροποιημένη επιστροφή και

— εισήχθησαν στην τρίτη χώρα προορισμού εντός 12 μηνών από την αποδοχή της διασαφήσεως εξαγωγής, με την τήρηση των τελωνειακών διατυπώσεων για τη θέση σε κατανάλωση στη σχετική χώρα.

Ωστόσο, για να κρατήσει το όφελος από την οριστική χορήγηση διαφοροποιημένης επιστροφής, ο εξαγωγέας πρέπει να μην επιδείξει συμπεριφορά ικανή να χαρακτηριστεί, κατά κυριολεξία, ως καταχρηστική πρακτική.

Η διαπίστωση καταχρηστικής πρακτικής απαιτεί, πρώτον, συνδυασμό αντικειμενικών συνθηκών, υπό τις οποίες, παρά την τυπική τήρηση των προϋποθέσεων της κοινοτικής ρυθμίσεως, δεν επετεύχθη ο σκοπός της ρυθμίσεως αυτής, και, δεύτερον, ένα υποκειμενικό στοιχείο που συνίσταται στον σκοπό λήψεως οφέλους από την κοινοτική ρύθμιση με τεχνητή δημιουργία των προϋποθέσεων για τη λήψη του.

Του εθνικού δικαστηρίου έργο είναι να κρίνει αν υπάρχουν τα δύο αυτά στοιχεία, πράγμα που πρέπει να αποδειχθεί σύμφωνα με τους κανόνες του εθνικού δικαίου, αρκεί έτσι να μη θιγεί η αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου.

Κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, η διαπίστωση ότι ο εξαγωγέας ακολούθησε καταχρηστική πρακτική ήταν η μόνη βάση για να μπορέσει να θεωρηθεί ότι αχρεωστήτως καταβλήθηκε μια επιστροφή που είχε καταβληθεί οριστικώς.

Τρίτο ερώτημα

Οι ατασθαλίες πρέπει να θεωρηθούν διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) 2988/95 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1995, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, αν ανήκουν σε όμοιο είδος πράξεων που συνιστούν παράβαση του ίδιου κοινοτικού κανόνα. Επίσης, πρέπει να δίνουν στον ίδιο επιχειρηματία τη δυνατότητα να αντλήσει το ίδιο οικονομικό όφελος συνεπεία της εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων. Στο πλαίσιο αυτό, δεν έχει σημασία ποιο ποσοστό των συναλλαγών σε ορισμένο χρονικό διάστημα στιγματίστηκε από τις ατασθαλίες ούτε το αν οι ατασθαλίες εναλλάσσονται με νομότυπες συναλλαγές.»